

II. OCCITÀNIA I
ELS PAÏSOS CATALANS

SEMELHANÇAS E DIFERÊNCIAS ENTRE LOS SISTEMAS VERBALS OCCITAN E CATALAN *

Es totjorn pro estimulaire per l'esperit de s'engatjar sus de camins perilhoses. Pels lingüistas romanistas, lo que mena a l'estudi de las relacions, estructuralas o genealogicas, entre lo catalan e l'occitan es d'aquelís. Per dire la vertat, se m'an balhat lo privilègi —qu'aviá pas brica demandat— d'obrir lo present collòqui amb un expausat d'aquesta mena, es subretot perque nos trobam reünits a Tolosa, dins aquela ciutat ont nasquèri e ont trabalhí, ciutat situada al còr del país occitan «central», tot escàs a qualqua lèga del lindal ont se junhon las aigas del Mediterranèu e las de l'Ocean; sens voler ofensar del tot nòstres amics de Marselha, lo grand pòrt internacional de la còsta provençala, ni los de Bordèu, l'autre pòrt tan prèp del buf atlantic, a pro pena occitan, segut coma es entre las pinedas gasconas e los primièrs vilatges d'oïl, dirai que Tolosa fosquèt destinada per la geografia e l'istòria per ésser capitala occitana: la sola ciutat que li posca raubar aquel títol seriá... Barcelona, mas alavetz caldriá seguir sens trastejar nòstre amic Pèire Bèc, et —dialectològ doncas defendeire apassionat de la diferéncias— ne soi pas encara arribat aquí. L'autra razon que me tròbi per obrir aqueste collòqui, es que mon tema de parladissa consistís a comparar lo vèrb catalan e lo vèrb occitan: se lo Vèrb es l'esséncia meteissa, dempuèi l'Evangèli, de la paraula e del pensament, sabi pas de quon biais poiriá engatjar milhor nòstres trabalhs.

Per fondamentar lor recèrca, causisson pas sovent los comparatistas la morfologia, verbala ja qu'es gaireben tot çò que nos demòra de las flexions latinas. Las gents son mai acostumats a tractar d'un costat amb fonetica e fonologia, de l'autre amb lexic. E çaquela trobam entre los dos sistèmas qu'anam confrontar tantis punts comuns, mas tanben tantas vias divergentas, qu'aqueu tema nos sembla fait esprès per la comparazon.

Lengas sòrs, tan prèpas que d'unis la sabon pas destriar, catalan e occitan seguèron tanben de vias culturalas e socio-politicas parallèlas: lor prestigi ancian foguèt parièr: los Occitans del temps dels Trobadors foguèron los grandis devancièrs, los Catalans lor succediguèron amb un treslús inagotable; puèi arribèron l'ombrilha, e l'ombra, luènh dels foguièrs qu'èran Madrid e París; lèu las Renaissenças, al sègle passat, tornèron sagelar aquela frairiá jos lo signe de «la Copa santa que nos vèn di Catalan» cantada per Mistral. Problematica e perspectives èran las meteissas: far —o tornar far— d'unis idiòmas «d'estatut dialectal», mai que mai atroçats, doas lengas de cultura que subremonten aquel departiment e puèscan a bèlas oras ocupar un pòst oficial e benlèu internacional. Conneissem los capdèls d'aquesti moviments unitaris: Pompeu Fabra pels uns, Antonin Perbòsc, Prospèr Estieu e Loïs Alibèrt pels autres. Lo catalan traspirenenc, al costat del «fait andorran» e après la resurgença republicana anequejada per la guèrra civila, recobrèt tot escàs sa dignitat e son prestigi coma lenga d'una entitat politica. L'occitan espera lo sieu jorn. Sabem pas s'es per arribar pro dora!

Lo resultat de tots aqueli trebolèris, per nos-autres, es lo seguent: nos va caler emprenre una comparazon dobla, e fòrça instructiva: d'un costat, del biais que se comparan lo rus e lo polonés, caldrà recaptar las diferéncias entre las doas nòrmas lingüisticas susditas, lo catalan jos sa forma sustot barcelonesa, causida per Fabra, e l'occitan central, varietat de lengadocian emplegada entre Tolosa e Carcassona, l'endreit que s'i conservèron milhor las formas ancianas, e que causiguèron per aquò Estieu, Perbòsc e Alibèrt; de l'autre costat, ja que vezinejan los dos dominis geografics, nos convendrà decidir se l'aparéncia de «continuum» dialectal que

junh Lauragués e Rosselhon al Pirinèu catalan amaga pas unas tencaduras mai prigondas, de frontièras mai mercadas per tal o tal recanton del sistèma, que confirmarián alavetz l'idea d'una diferéncia fonza, essenciala, entre catalan e occitan.

* * *

Al nivèl de las «koinés» de referéncia, cal remembrar d'en primèr los fonetismes màgers qu'an desseparat lo catalan de l'occitan, e que faguèron paréisser aqueste, globalament, coma mai servador, o arcaic, qu'aquel.

1° Demest çò de «suprasegmental», per començar, rapelarem que lo catalan, en despièit de la reduccion per sincòpa de la màger part dels proparoxitons latins, a servat l'usança d'aquel tip accentual, que, mai especialament en morfologia verbala, li permetirà de crear e emplegar de formas de Subj. Pres. desconeguts en occitan. Lo modèl classic n'es *sàpigui*, occ. *sàpia* ['sapjo].

2° Pel vocalisme, notarem

a. la sèrva del timbre [u] per l'eiretièr de ū latin, passat a [y] dins Galo-Romania tota (a d'èpocas versemblablament divèrsas segon los terradors: sembla lo gascon que siá estat de los mai tardièrs): *mur* [mur] en fàcia de *mur* [myr].

b. lo tampatge de -A atòn final en [e], quand lo sièc una consonanta: servat pel catalan occidental e lo valencian (*filla* - *filles*), aquel estat de causas borrola mai o mens los quadres morfològics, fòrça temps abans que lo catalan oriental cesse d'opausar -a e -e en los fazent se confondre en [ə]. L'occitan estandard contunha de dire *filha filhas* opausats a *maire maires* per exemple. Innòva en revenge l'occitan amb

c. un fenomen que la grafia escond parcialament: es la pèrda de l'accent per [i] en iatùs, que ven picar la sillaba seguenta, abans o après, segon los cases, lo tampatge de [a] final atòn en [o]: mentre tot lo catalan ditz *beviá beuriá beviem beuriem*, l'occitan de referéncia dirà *beviá beuriá* e *beviem beuriam* o *beviám beuriám*, segon las nòrmas d'Alibèrt.

3° Pel consonantisme, una sola característica fundamentala

ven opausar, dins lo quadre de la morfologia verbala, lo catalan e l'occitan: l'evolucion especifica de las «palatalas» e de -D- intervocalics o en finala romana: per -C^el-, citem per exemple los cases de *VICĪNU > *vei/vezin*, PACE > *pau/patz*, per -Tj- RATIŌNE > *raó/razon*, PALĀTIU > *palau/palatz*, per -D- SŪDĀRE > *suar/suzar*, PEDE > *peu/pè*; s'i ven apondre lo cas, en finala —solid!—, de la marca -TIS de las personas 5: *SAPĒTIS > *sabeu/sabètz*; aquelis fenomens estranhs, tan destriaires del catalan, senhalaràn durablament aitant fòrça radicals (*coure, plau* per *còire/còzer, platz/plai, creure, creu* per *creire/crézer, crei/cretz*, etc.), coma l'una de las marcas personalas mai repetidoiras dins l'usatge jornadièr.

An aquel bilanç fonetic de las marcas pròpias de la parladura catalana opausada a l'occitana, cal ajustar un biais pròpi a la sola fraccion orientala del domini, mas essencial ja que aquí s'establiguèt la nòrma. Remembrarem totara que, se la grafia, arcaïzanta e unitària, ne ten pas nat compte, lo catalan occidental laissa se confondre en [ə] las finalas atònas eiretadas de -A e -E latins (quand aqueste es conservat o restaurat). Ara, se dins l'airal pertocat lo catalan escampèt pertot un Subj. Pres. en -i- (esclusas las pers. 4 e 5, accentuadas sus la desinèncià), que s'anèt tanben estendre al Subj. Imperfeit (a cada persona), pòt pas èsser simpla escasença; de tot biais, e quin que se siá desvolopat, es uèi lo sol mejan de destriar per las desinèncias un Subj. Pres. d'un Indic. Present! Mentre l'occitan pòt contunhar d'opausar los Subj. Pres. *cante -es -e -em -etz -en* e *bata -as -a -am -atz -an* als Indic. Pres. respectius *canti -as -a -am -atz -an* e *bati -tes -t -tem -tètz -ton*, lo catalan oficial a pas mai que *canti -is -i -em -eu -in* e *bati -is -i -em -eu -in* en fàcia de *canto -es -a -em -eu -en* e *bato -ts -t -tem -teu -ten*. Apondrai qu'aquela solucion del Subjonctiu «en -i-» foguèt adoptada tanben, mai sistematicament encara, per un vast airal occitanofòn, çò es assaber tota Gasconha orientala, ont se confondiguèron tanben en [ə] los timbres eiretats de -A e -E en finala atòna. Mas es pas d'occitan estandard.

Aquò dit, lo millhor biais de prezar las diferéncias entre los dos sistemas verbals consistís encara a los comparar tèrme a tèrme, o al mens tirador per tirador —emplegam aqueste mot comòde per-pausat per J. Damourette e E. Pichon (*Essai de grammaire de la langue française*) per aquestes faïsses de sièis personas definidas per la meteissa combinazon tempori-modala.

Pels Indic. Pres. e Subj. Pres. dels tips mai simples, lo de la cl. I (*cantar*) e, a la cl. II, lo modèl que lo radical i demòra identic a toti los tiradors, venèm d'indicar las diferéncias; a la cl. II, son nombroses los vèrbs que lo Subj. Pres. i ofrís un radical especific en fàcia del de l'Indic. Pres.; mas aici los dos idiòmas van de parrelh, levat que lo tip de radical al Subj. Pres. es pas totjorn lo meteis: aissí coma l'occitan opausarà un Subj. Pres. *tenga -as -a -am -atz -an* a un Indic. Pres. *teni -nes -n -nèm -nètz -non*, aissí tanben dirà lo catalan al Subj. Pres. *tingui -is -i -em -eu -in* contra *tinc tens té tenem -neu tenen* a l'Indic. Pres. Estanquem-nos una estona a las desinéncias de las pers. 4 e 5 a l'Indic. Pres. de la cl. II, que sonan curiosament amb lo meteis timbre: *batèm -ètz, batem -eu* ([ε]): aquò seriá per nos desassegurar quand nos remembram qu'en principi, se l'occitan demòra fizèl als timbres del latin vulgar, en revenja lo catalan oriental faguèt entre las vocalas romanas [ε] e [e] un escambi que sas encausas e son desenvolopament an pas acabat de noirir la cronica lingüistica; mas l'occitan a de son costat substituït a las formas *-em -etz* previsiblas, eiretadas siá de *-ĒMUS -ĒTIS* siá de *-IMUS -ITIS* vengudas paroxitònas, de tips *-èm -ètz* versemblablement motlats segon la forma *ètz* de *ESTIS*: es donc per còp d'astre se s'acòrdan aici las doas lengas! —vertat es que las amistanças son pas sempre degudas al voler de cadun... Per tornar a nòstra comparazon, a la cl. III tanben es grand lo paralelisme: l'Indic. Pres. de *dormir* —classe IIIa— se conjuga en occitan coma lo de *batre*, se lo catalan emplega, de son costat, de pers. 4 e 5 en *-i*, *dormim dormiu*, mentre lo Subj. Pres., regular dins ambedoas lengas, integra sens nat empach aquelas desinéncias amb *-i* tonic dins sos paradigmas en *-i*; rèsta la classe IIIb «incoativa», que coneis una situacion mai complèxa: en primièr, es la varietat en *-Ē*, coma en gascon e ibero-roman, a la quala lo catalan manlevèt son

sufix *-eix-* [ɛʃ], mentre l'occitan causiguèt la varietat en *-ī-*, coma lo francés e l'italian —digam de seguida que lo gascon s'en despartís e sièc aici resolguidament l'exemple catalan; puèi lo catalan exclau a l'Ind. Pres. las pers. 4 e 5 de la formacion suffixada, al contrari de l'occitan de referéncia— aici tanben, lo gascon se rapròcha de Barcelona; al Subj. Pres. tanben, son pas solament los suffixes que diferisson pel vocalisme, mas lo catalan espan diguèt al demai lo consonantisme [ʃ] de l'Indic. Pres., se despartiguèt de l'occitan que demòra fizèl a las formas ancianas e etimologicas. Aurem doncas los tips cat. *floreixo -es -Ø florim -iu floreixen*, occ. *florissi -isses -ís -issèm -issètz -isson* per l'Indic. Pres., mas cat. *floreixi -is -i florim -iu floreixin*, contra occ. *florisca -as -a -am -atz -an* pel Subj. Pres. Los Indicatus Imperfèits son fòrça pròches: a la cl. I, del tip *cantava*, lo catalan unifiquèt l'accentuacion, al mòde ibero-roman, coma tanben l'occitan de referéncia, en despièit de qualqua licéncia permesa als mai orientals (*cantaviam, -iatz*); a las autras classas, vejèrem totara que lo catalan contunhava de seguir lo tip ancian —a part l'accentuacion—, mentre l'occitan central aviá fait caplevar l'accent del *-i-* eiretat de *-ē-* en iatús sus la sillaba seguenta: avèm aissí cat. *batia -ies -ia -iem -ieiu -ien* en fàcia de l'occ. *batia -iás -iá -iam/-iám -iatz/-iátz -ián*. Dels Preterits, que lor istòria seriá plan rica de viradas e reviradas, ne direm pas res ja que lo catalan l'a abandonat dins l'usatge jornalenc al profèit de la construccion Indic. Pres. de *anar* + Infinitiu, al contrari de l'occitan que sèrva viu son usatge. Mas lors radicals se retròban regularament al Subj. Imperfèit, e fòrça sovent al Subj. Pres., segon un procès plan aisit d'explicar; d'aquí, aquel radical «marcat» —dirián los estructuralistas— s'espandís a d'autres tiradors del sistema, començant pel Participi Passat..., mas podèm pas entrar aici dins lo detalh. Rèstan lo Futur e lo Condicionat, d'estructuras analògas dins las doas lengas: l'occ. *cantarai -às -à -em -etz -àn* se correspond punt per punt al catalan *cantaré -às -à -em -eu -an* (vejèrem totara coma lo timbre diferent de las desinéncias a las pers. 4 e 5 sièc una equivaléncia regulara entre occitan e catalan oriental); al Condicionat, tornam trobar las relacions ja expausadas entre los Imperfèits de l'Indicatiu de la cl. II dins ambdoas lengas; l'occitan, mai avanciu,

opausa lo tip *cantariá -iás -iá -iam/-iám -iatz/-iátz -ián* al modèl conservaïre —a part l'accent— del catalan: *cantaria -ies -ia -iem -ieu -ien*. Las formas nominalas se correspondon gaireben tèrme per tèrme: ne parlarem pas doncas aici.

* * *

Aquel bilanç es, coma se posquèt constatar, plan positiu dins lo sens d'un acòrd prigond entre las doas lengas. Mas parlèrem pas sonque de las formas referencialas, oficialas, escritas, literàrias —coma voldretz; alavetz, i a çaquelà d'acrins e de fraitas que las desseparan d'aquí entre aquí, e òm se pòt demandar a bon dreit anar se al nivèl de las parladuras popularas lo bauç es totjorn tan prigond entre los dominis. Aciu sol pòt respondre lo dialectològ, se possedís tota l'informacion deguda —e es justament astruc, benastruc: d'un costat, los atlàs miegjournals d'aprèp l'*Atlas Linguistique de la France*, en primièr los de Gasconha e dels dos Lengadòcs, occidental e oriental, an reculhit una documentacion exhaustiva sus la flexion verbala: aquesta iniciativa, que n'aguèrem personalament la primièra idea —siaguem pas falsament umil!—, foguèt adoptada de lanç e desvolopada pel nòstre mèstre Joan Séguy que l'ensagèt en Gasconha: atal pareguèt lo volum 5-au de l'*ALG*, de dos fascicles, que concebèrem, realizèrem e presentèrem coma tèsi d'Estat; la documentacion correspondentia del terraire lengadocian nos la comunicèron sotz forma manuscrita los dos autors concernits, nòstres amics Xavier Ravier e Jacme Boisgontier, ambedós estacats an aquesta universitat: de tot còr los granmercegi. Per la part catalana, ajèrem pas besonh de nos servir d'atlàs, que la conjugazon i es pas representada sonque escassa-penas, ja qu'aviám a nòstra disposicion una altra sorga magistrala, lo trabalh famós d'Antoni Alcover et Francesc de Borja Moll, *La flexió verbal en els dialectes catalans*, publicat de 1929 a 1933 —e malastrosament demorat sens acabar— per l'Oficina Romànica a Barcelona; mancan los paradigmas de sièis vèrbs, gaireben tot *tenir*, et tot de *pondre*, *romandre*, *venir*, *veure*, *viure* e *voler* —seriám plan uroses d'aver qualqua informacion tocant lo lòc ont posquèt demorar lo manus-

crit, que totas las enquèstas foguèron feitas entre 1906 e 1928. Gràcias an aquelas doas sorgas, posquèrem dessenhar una carta comuna dels punts d'enquèsta que nos servirà per aquel expausat, e qu'emplegarem mai tard per realizar un estudi d'ensemble sul vèrb catalan.

* * *

Anam doncas estudiar ara las transicions dialectalas entre catalan e occitan.

En primièr, la fonetica: se unis faits occitans tòcan pas la morfologia verbala, coma la palatalisacion de L- en foissenc ([^lʎyno] per [^llyno], cat. [^lʎunə]), o l'existéncia en Capcir d'un fonema [ö] al lòc de l'[*y] occitan e de l'[*u] catalan eiretat de ū latin (capc. [^lʎönə]), d'autres nos interessan, aissí:

1° Lo tampatge en [e] de -A latin atòn seguit de consonanta finala s'estend dels nauts Pirenèus al naut Comenge que fai amb lo Val d'Aran la transicion fins al país catalan.

2° Se l'occitan de referéncia fai se caplevar l'accent de -ia-, vengut [^lio] —d'ont [^ljo], lo naut Comenge oriental demòra fizèl el tanben al modèl latin, mentre unas localitats del Lengadòc pirenenc, al lonc de la frontièra catalana, balhan de paradigmas ont [i] tonic, sovent final sense vocal a la seguida, se combinan amb cèrts avatars de [jo]: la genèsi d'aquels sistèmas ibrids rèsta a determinar, mas de tot biais la transicion es assegurada.

3° L'especificitat catalana tocant l'evolució de las palatalas rèsta sencera. Çaquela —mas se pòt agir aici, versemblablement, d'extensions morfològicas a partir del catalan, car son pauqui los lexèmas qu'í participan, e res í correspond pas en posicion intervocalica—, òm tròba formas coma *creu* (Indic. Pres. 3, Imper. 2) per *crei*, *cretz* a Paziòls e Axat (sud d'Aude), e pel sol Imper. 2 a Caudièrs de Fenolhedas (Pir. Or.), e *diu* (IP 3-IM 2) per *ditz* a Axat, Caudièrs, Coizà (Aude) e Querigut (Arièja); l'existéncia de formas autoctònas coma *beu* de *beure* o *viu* de *viure* deguèt segurament facilitar tals manlèus.

Passem ara a la morfologia pròpiament dita, es a dire als feno-

mens que dependon pas mai d'un condicionament fonetic, mas resultan d'una causida entre unis possibles, o tanben de traits dialectals autres que los grandis fenomens pan-catalans, e que, mal conehtuts perque negligits per una *koinè* d'essència sustot orientala, des-senhan perfèitament la transicion amb l'occitan dialectal.

1° Comencem per la desinència d'IP-1: etimologicament nula, es lo resultat d'analogias e d'extensions variadas; se lo catalan ditz *canto* e l'occitan *canti* (o *cante*), oblidarem pas que lo rosselhonés, amai uni vilatges al sud de la frontièra, ditz el tanben *canti* coma l'occitan; entre aquela zòna e la Còsta Brava, l'airal es fòrça dividit, amb de solucions divèrsas, que s'i venon jónher de consonantas finalas adventícias, *-t* e sustot *-c*. Partent d'aquesta darrièra, passem a un autre problèma:

2° S'agís de la desinència *-c* d'IP-1 de la cl. II: plan localizada e purament sobrenca a la cl. I, jòga en revenja un ròtle essencial a la cl. II; mas aquí, es tot un fais de fenomens que cal considerar amassa: los gramaticians catalans califcan de «guturalizadas» cèrtas formacions plan difusidas dins la lenga —et veirem que l'occitan se'n servís plan, mas pas tant com lo catalan—, caracterizadas per la presència, dins tota una tièra de tiradors verbals, essencialament a la cl. II, d'un element velar [g], ensordit en [k] a la finala, e que pòt, segon lo cas, o seguir la consonanta finala del radical —*tingui* de *tenir*, *valgui* de *valer* etc.—, o se substituir en ela —dial. *sen(t)ca* de *sentir*, *rom(p)ga* de *rompre*, litt. *begui* de *beure*—, o tanben n'èsser desseparada per un element vocalic, coma per *sàpigui* de *saber*, lo dial. *córrega* de *córrer* etc. Citèrem de formas de Subj. Pres. perque servisson sovent e qu'òm las remarca: de segur es per aquò que supauson las gents, generalament, que lo punt de partida del fenomen serián los Subj. Pres. de vèrbs corrents coma *diga* de *DĪCAM*, *duga* de *DŪCAM* —en occitan e en castelhan, se pòt tanben imaginar un **FACAM* al lòc de *FACIAM* per explicar lors *haga* e *faga*... Mas existís una altra sorga per aquels morfemas «guturalizats» o «velarizats»: son los Preterits «en -uī», aissí *DĒBUĪ -ISTĪ -IT* **DĒBUĪMUS -ISTIS* **DĒBUERUNT*, que dona en efèit, en catalan e en occitan ancians, un paradigma *dec deguist dec deguem deguetz degron* (*degren* en catalan): coma *dec* de *DĒ-*

BUĪ, del vèrb *deure*, avèm tanben còc de *COQUĪ (*coure*), *conec* de *CONŌVĪ (*conèixer*), *crec* de *CRĒDUĪ (*creure*), etc. (Moll ne cita 19 al § 331 de sa *Gram. hist. cat.*); nos pòt estonar qu'aquelas primièras personas, desaparegudas bèl-temps-a al Preterit ont foguèron —tant que s'empleguèt lo Preterit!— remplaçadas per de tips «flacs» *deguí*, *coguí*, *coneguí*, *creguí* etc., se tòrnan trobar a l'Indic. Pres.! Lo miracle es estranh... E çaquelà tot s'esclaira dins un quadre explicatiu unic, se nos rapelam

a. que lo Subj. Imperf. apartén al sistema del Perfectum, e doncas ofrís lo meteis tema de basa que lo Preterit,

b. qu'es pas aisit de desseparar al Subjonctiu lo Present de l'Imperfèit, e d'aquí fòrça escambis de tema,

c. enfin, que dins los vèrbs en -EŌ e -IŌ del latin la primièra persona de l'Indic. Pres. partís amb tot lo subjonctiu una marca [j]: DOLEŌ ['dɔljo] coma DOLEAM ['dɔlja], DORMIO ['dɔrmjo] coma DORMIAM ['dɔrmja]: aquel ligam, plan segurament percebit coma essencial —car la 1ª persona es «tèrme marcat» en comparazon de las segonda e tresena, mai «neutras», coma lo Subj. Pres. es «tèrme marcat» en comparazon de l'Indic. Pres. —posquèt aisidament— e, coma apunt segondari, amb l'ajuda dels Subj. Pres. *diga* e *duga* —encausar l'extension del morfema [g] nascut dins los Preterits en -UĪ, e fazent doncas partida del tema de Subj. Imp., al Subj. Pres. e al Indic. Pres. pers. 1— sens comptar tanben amb lo Participi Passat, tan pròche del Preterit, e amb lo Gerondu e l'Infinitiu fin finala... Emai se tròban d'Imperfèits de l'Indicativu motlats sus aquel tema «velarizat»! Per balhar un exemple occitan, citarai la conjugazon del vèrb *tenir* dins mon gascon (tolosenc) nadiu —o gaireben—: Inf. *ténguer*, Part. *tengut*, Ind. Pres. *tengui -es tenc tenguèm -ètz tenguen*, Ind. Imp. *tenguiá*, Pret. *tenguèc*, Subj. Pr. *tenga*, Subj. Imp. *tenguèssa*, Fut. *tenguerà*, Cond. *tengue(r)ia*, Imper. *tenc tenguètz*... E tot aquò perque lo latin dizíá TĒNUĪ al Preterit! Se los gramaticians catalans fan de charradissas ufanosas sus lors radicals «guturalizats», senhalem que l'occitan de referéncia a pas grand'causa a lis envejar; Loïs Alibèrt, dins sa gramatica, dona de paradigmas que s'en pòdon traire las chifras seguentas: de 86 vèrbs de la cl. II, 75 an un tal radical al Preterit

—e donc al Subj. Imp.—, 59 al Subj. Pr., 42 al Participi! Mas l'occitan desconeis los Indic. Pr. pers. 1 a finala consonantica, levat de raras excepcions: en Gasconha, tres exemples entre la Val d'Aura e l'Arìeja del Coserans: *dic*, *tinc* e *vinc*; lo Val d'Aran, el, expandís «a la catalana» lo tema del Subj. Pres. a l'Ind. Pres. 1, mas amb una finala «gascona»: ['beigi], ['ku'neski], ['kurgi], ['krefki], ['digi], ['dunji], ['es'krigi], ['lezgi], ['pugi], ['teygi] sus un tema quasi-general, ['kaigi], ['balgi], ['biygi], ['biski], ['beigi].

3° Sembla, a la cl. IIIb, que lo catalan aja causit —coma digürem de per abans— la varianta -Ēsc- del sufix incoatiu, mentre l'occitan se seriá virat cap a la varianta franco-italiana -isc-. Indiquèrem ja que lo gascon, al mièi dels parlars occitans, s'es aprochat de l'Ibero-Romania en bastiguent sa flexion sus la varianta «catalana» -eish- [eʃ]; cal apondre, per èsser just, que lo catalan occidental faguèt tot çò que posquèt per se raprochar de l'occitan: al lonc de l'airal de -eix-, del nòrd al sud, coma una correjada occidental se servís de la varianta -ix-, que sona plan a gascon, seguida d'una altra darrièra correjada que emplega la varianta «occitànide» -iss-! E tot aquò es encara plan catalan...

4° Acabarem aquel brèu escapolon de morfologia comparada catalano-occitana per l'estudi d'unas formas del vèrb *anar*: en primièr, son Subj. Pr.; aici, l'occitan de referéncia propausa un paradigma de los mai regulars, que sièc lo modèl de la cl. I: *ana-es-e anem-etz-anen*; lo catalan, en revenja, se servís coma a l'Indic. Pr. d'un tip amb alternància del radical: *vagi-is-i anem aneu vagin*. Mas aquestas formas literàrias amagan tota una varietat de formas parladas: se lo tèma *an-* es general gaireben pertot a las pers. 4 e 5, per las autras, d'un costat al tèma oriental —e literari!— (catalan) [baʒ] o [baɪʒ] s'opausa a l'oèst un tema «guturalizat» [baɪg]; de l'autre, entre aqueste doble airal catalan en [ba(ɪ)ʒ] o [baɪg] e los dominis occitans a tema unic [an] (o [aŋg] cap al nòrd), se ven inserir una franja occitana importanta amb d'alternàncias, ont lo tèma de las pers. 1-2-3-6 es l'íbrid [ban] o [baŋg], combinazons dels rad. de *VADERE* e de *AMBULĀRE*. Gaitem ara los tèmas de Futur e de Condicional del meteis vèrb: jos las formas escrites mai o mens unitàrias [anir] pel catalan e [anir] o [anar] per l'occitan

s'amagan tota una tièra de formas autras qu'aquela o ibridas, de la Val d'Aura gascona a l'oèst duscas a la còsta mieiterranea, sus un airal que comprend lo sud dels departaments occitanofòns del bòrd pireneic, tot Rosselhon e tot lo triangle Andòrra-Cerbera-Blanes; aquí, entrecopat per tres airals arcaïzants —un sus tota la còsta catalanofòna— qu'emplegan lo vièlh radical *ir-*, coma lo francès e lo castelhan, se desplega un vertadièr mosaïc de cantons estrets, d'usatges sovent polimòrfes, ocupats pel tip [anar] —sud de Comenge, Val d'Aran, sud de Coserans—, mai al sud sas variantas [aner] e [aŋger] —amb un radical «guturalizat» pel segond, segurament mesclat amb la basa [beŋg] de *venir*, l'ibrid [anir] que combina *AMBULĀRE* e *ĪRE*, [aĩr] fait sens dopta de *AD + ĪRE*, e fin finala lo plan estranh [bir], subretot sud-ariegenic, ont se reconeis de segur *ĪRE* precedit de l'iniciala [b] de l'eiretièr de *VADERE*.

* * *

Al cap d'aquel brèu inventari de las *semelhanças e diferenças*, pensam aver mostrat a bodre que los dos idiòmas, ja cosins al nivèl de lors varietats literàrias e oficialas, ensenhan encara milhor lor «*frairetat*» al dels usatges populars, e aquò es la pròva, un còp mai, que los ligams vertadièrs se descòbron sempre del costat del pòble... De tota mena, meritariá tanben lo tèma d'èsser sotmés a un estudi estatistic benlèu, o segon los metòdes de la dialectometria: se la matematica e l'esperit se junhon al còr, nòstre trabalh de uèi serà pas estat preparat de badas.

JACME ALLIÈRES